

Impact verhoging rente-opslagen bij rentederivaten in het MKB

In de problematiek rondom rentederivaten in het MKB is één van de veel gehoorde klachten dat de banken een verhoging van de rente-opslag hebben doorgevoerd. In een recente uitspraak van de rechtbank Amsterdam¹ is een bank veroordeeld tot het ongedaan maken van die verhogingen en de schade aan de klant te vergoeden. Deze gerechtelijke uitspraak kan verstrekkende gevolgen hebben vanwege een mogelijke precedentwerking voor andere zaken. Om een indruk te krijgen van de mogelijke impact die dit heeft op de uitstaande renteswaps is, aan de hand van een aantal scenario's, een berekening gemaakt.

Achtergrond

Kort samengevat is de klacht van een deel van de bezitters van een renteswap, dat hen door de bank destijds is benadrukt dat door het afsluiten van een renteswap de rentelasten voor hen gefixeerd zou zijn. In de praktijk blijkt dit niet altijd het geval te zijn. Bij de lening met een variabele rente betaalt de klant een referentierente (Euribor) met daar bovenop een opslag. Over de samenstelling en transparantie van deze opslag wordt veel discussie gevoerd²; deze valt echter buiten het kader van deze berekeningen, omdat het uiteindelijk niet bepalend is voor de inschatting van de mogelijke financiële impact. In de combinatie met de renteswap is de klant destijds door de bank voorgehouden of heeft de bank de indruk gewekt (althans, dat is de veelgehoorde klacht) dat de totale financieringslasten voor de klant gefixeerd zijn.

In de constructie van de lening met de variabele rente (Euribor) met de renteswap kan de bank echter het recht hebben om de opslag op de lening tussentijds te verhogen. Die bepaling dient dan te zijn opgenomen in de financieringsovereenkomst. Deze verhoging van de rente-opslag leidt direct tot een verhoging van de totale rentelasten voor de klant, terwijl deze in de veronderstelling was dat hij zijn rentelast had gefixeerd.

Omvang rentederivaten

Als basis voor de berekening is het van belang om vast te stellen voor welke hoofdsom er aan rentederivaten bij het MKB uitstaat. Uit het rapport van Cadension van maart 2014³ blijkt dat het gaat om een totaalbedrag van € 51,7 miljard. In reactie op dit onderzoek is toezichthouder Autoriteit Financiële Markten (AFM) met eigen cijfers gekomen⁴, op basis van input van de banken. Zij kwam daarbij uit op een veel lager bedrag van € 26 miljard. Daarbij dient echter rekening te worden gehouden met de definitie die AFM heeft gehanteerd; AFM heeft alleen gekeken naar het MKB dat door banken formeel gekwalificeerd is als 'niet professionele belegger'⁵. Daarbij is niet uitgesloten dat klanten in bepaalde gevallen onterecht als 'professionele belegger' zijn gekwalificeerd.

¹ Zie o.a. http://www.telegraaf.nl/dft/nieuws_dft/24190948/___ING_teruggefloten_om_opslag__.html en <http://www.ftm.nl/exclusive/ing-zet-dijsselbloem-voor-paal/>

² Zie o.a.: <http://www.ftm.nl/column/juridisch-verzet-tegen-opslagverhoging-door-banken-groeit/>

³ Zie: <http://www.cadension.com/mkb-heeft-e-51-mrd-aan-rentederivaten/>

⁴ Zie: <http://www.afm.nl/nl-nl/nieuws/2014/mei/banken-geven-inzicht-rentederivaten-mkb>

⁵ Zie: <http://www.cadension.com/afm-en-banken-vergeten-e-25-miljard/>

In de gemaakte berekeningen is er voor gekozen om de meest beperkte definitie te hanteren, zoals deze ook door AFM is gebruikt⁶. Dat betekent dat in onderstaande berekeningen zowel de ‘professionele’ MKB’ers als het grootbedrijf zijn uitgesloten.

Rente-opslag

Er zijn geen algemene cijfers beschikbaar over de mate waarin banken in de afgelopen jaren rente-opslagen hebben doorgevoerd bij klanten die ook een renteswap bezitten. Bovendien is niet bekend wat de gemiddelde omvang van de verhoging is. Om toch een inschatting te kunnen maken van de impact ervan, zijn conservatieve aannames gemaakt over deze cijfers. Benadrukt wordt dat hierdoor geen exacte impact-cijfers kunnen worden berekend. Aan de hand van deze aannames zijn diverse scenario’s gehanteerd om een indruk te krijgen van de bandbreedte waarbinnen de totale financiële impact waarschijnlijk zal liggen. Bovendien geeft dit inzicht in de bepalende factoren van die impact en daarmee de gevoeligheid van de uitkomsten.

Bepalende factoren en aannames

Er is een aantal cruciale bepalende factoren ter berekening van de impact:

- a. De totale hoofdsom aan uitstaande rentederivaten. Gekozen is voor de beperkte definitie van AFM en de door haar gerapporteerde € 26 miljard.
- b. Het percentage van de bijbehorende leningen waarop een verhoging van de rente-opslag is doorgevoerd. Hiervoor worden drie scenario’s gebruikt (scenario A: 25%, scenario B: 50% en scenario C: 75%).
- c. De gemiddelde verhoging van de rente-opslag (in die gevallen waarin sprake is van een verhoging). Deze blijkt in de praktijk sterk te variëren. Uit voorzichtigheidsprincipe is een aanname gemaakt van een gemiddelde opslagverhoging van 0,50%.⁷
- d. De periode (looptijd) waarop de opslagverhoging betrekking heeft. Uit voorzichtigheidsprincipe is een aanname gemaakt van gemiddeld drie jaar (dus sinds medio 2012).⁸

⁶ Indien wordt gekozen voor de ruime definitie, inclusief ‘professionele beleggers’ in het MKB, dan kunnen de uitkomsten van de berekeningen ter benadering met de factor 2 worden vermenigvuldigd.

⁷ In de recente zaak bij rechtbank Amsterdam waaraan werd gerefereerd was sprake van een opslagverhoging van 1,25%. In de praktijk komen ook opslagverhogingen voor van bijvoorbeeld 3,50%.

⁸ In de praktijk blijkt dat opslagverhogingen in het algemeen tenminste sinds 2009 van toepassing zijn, dus sinds 6 jaren.

Resultaten

Op basis van bovenstaande aannames en scenario's blijkt dat de potentiële totale impact van de verhoging van de rente-opslagen tussen de € 97.500.000 (scenario A) en € 292.500.000 (scenario B) ligt (zie tabel 1).

Tabel 1

	scenario		
	A	B	C
Financieringen waarbij opslag is verhoogd (%)	25%	50%	75%
Financieringen waarbij opslag is verhoogd (€)	€ 6.500.000.000	€ 13.000.000.000	€ 19.500.000.000
Verhoging rente-opslag	0,50%	0,50%	0,50%
Impact verhoging rente-opslag (per jaar)	€ 32.500.000,00	€ 65.000.000	€ 97.500.000
Periode waarover opslag is verhoogd (in jaren)	3	3	3
Totale impact	€ 97.500.000	€ 195.000.000	€ 292.500.000

De lineaire afhankelijkheid van de resultaten van de inputvariabelen, maakt het eenvoudig om de impact van aanpassing van aannames te beoordelen. Zo leidt een aanname van een verhoging van de rente-opslag met 1,00% tot een twee keer zo grote totale impact. Hetzelfde geldt voor de aanname met betrekking tot de periode waarop de verhoging betrekking heeft. Wanneer bijvoorbeeld bij 75% van de financieringen opslagverhogingen zijn doorgevoerd van gemiddeld 0,75% over een looptijd van 5 jaren, dan is de impact daarvan € 731.250.000.

Bovenstaande berekeningen tonen aan dat de gevoeligheid van de resultaten zeer sterk afhankelijk zijn van de aannames omtrent de inputvariabelen. De mogelijke bandbreedte van uitkomsten is dus zeer groot. De berekeningen tonen aan dat ook in het meest conservatieve scenario (scenario A) sprake is van een materiële totale impact.

De totale impact kan ook worden vertaald naar de impact per klant. AFM heeft in haar rapportage gemeld dat de totale hoofdsom van € 26 miljard aan rentederivaten uitstaat bij 17.000 klanten. Door het percentage financieringen waarbij de opslag is verhoogd te projecteren op dit aantal klanten, resulteert de gemiddelde impact per klant (zie tabel 2)⁹.

	scenario		
	A	B	C
Financieringen waarbij opslag is verhoogd (%)	25%	50%	75%
Aantal klanten waarbij opslag is verhoogd	4.250	8.500	12.750
Totale impact	€ 97.500.000	€ 195.000.000	€ 292.500.000
Gemiddelde impact per klant	€ 22.941	€ 22.941	€ 22.941

⁹ Vanzelfsprekend volgt hieruit dat deze uitkomsten onafhankelijk zijn van het percentage financieringen waarbij de opslag is verhoogd; deze factor komt immers zowel in de teller als de noemer van de berekening voor.

Interpretatie

Deze berekeningen geven een indicatie van wat de totale extra rentelasten door opslagverhogingen voor 'niet professionele' MKB'ers zijn die een lening met een variabele rente hebben gecombineerd met een renteswap (of een ander rentederivaat dat beoogt rentelasten te maximeren). Volgens veel gedupeerde klanten zijn dit onvoorziene lasten, omdat in de advisering en de informatievoorziening door de banken over deze mogelijkheid onvoldoende is gecommuniceerd. Of dit in individuele gevallen tot schadevergoeding kan leiden, is ondermeer afhankelijk van een beoordeling van de specifieke informatie die een klant in zijn/haar geval destijds heeft ontvangen.

De getoonde resultaten hebben alleen betrekking op het verleden. Voor zover de constructie van een lening met variabele rente in combinatie met een renteswap nog niet is beëindigd c.q. verlopen, zal de impact van de opslagverhogingen verder toenemen gedurende de resterende looptijd van de constructie. Aangezien veel rentederivaten in 2008 zijn afgesloten en vaak met een looptijd van 10 jaar, zal een groot deel van deze constructies nu nog een resterende looptijd van drie jaar hebben. Zonder tussentijds ingrijpen of aanpassen van de opslagen, kan daarmee de totale impact in die drie jaar grofweg verdubbelen ten opzichte van de cijfers in tabel 1.